

THOMAS IDERGARD:

Tankeväckande om välfärdsstatens etiska grund

Många samhällsvetare och politiker har utropat 1990-talet till "etikens årtionde". Om vardagslivet på 80-talet dominerades av materialism och konsumism, kommer det under 90-talet att präglas av sökande efter existentiella värden och principiella sammanhang i tillvaron. Intresset för religiositet och andlighet ökar. Sveriges riksdag har i höst begåvats med ett parti - Kds - vars valslogan bl a är just mer "etik och moral" i politiken.

Betrand de Jouvenel: **Omfördelningens etik. Att ta från rika - och fattiga.** Ratio 1991

Huruvida förutsägelse om 90-talet och etiken är självuppfyllande profetior eller ej, ska inte vidare utredas här. Etiska diskussioner har förts tidigare och kommer sannolikt att föras i framtiden också. Betrand de Jouvenels bok, ursprungligen utgiven 1951, är ett bra bevis för att reflektioner kring politikens och samhällslivets etiska grundvalar, är ett något äldre fenomen än meditationskongresser i Globen och anti-abortdemonstrationer med Ulf Ekman, anno 1991.

Fransmannen de Jouvenels väldisponerade och lättillgängliga skrift, är en studie av den etik som finns bakom tanken på omfördelningen av inkomster i de moderna industriländerna. Författaren ger mycket få konkreta exempel på omfördelningens politikens utfall. I stället är hans syfte att diskutera omfördelningstanken rent principiellt: Om en total utjämning av människors inkomster skulle kunna genomföras utan att incitamenten för materiell produktion i samhället påverkades negativt, vore detta då något bra

och eftersträvansvärt? Är total inkomstutjämning, ur etisk synvinkel, ett ideal att sträva efter?

Svaret på detta är, menar de Jouvenel, helt avhängigt vilken föreställning man har om inkomsten som sådan. Anhängarna av omfördelningssidealet ser inkomsten som ett sätt för konsumenten att tillfredsställa sina behov. Av denna anledning kan de hävda att rättvisan kräver att alla människor ska ha samma tillfredsställelse. de Jouvenel förnekar inte att inkomsten tillfredsställer människors konsumtionsbehov, men pekar på att den måste ses i ett vidare perspektiv: inkomsten bör i första hand betraktas som ett medel för människor att prestera något. Med detta synsätt finns ingen grund för påståendet om att rättvisan kräver jämt fördelade inkomster.

För att ett samhälle ska nå framåtskridande — socialt, ekonomiskt och kulturellt — som stegvis kommer allt större grupper av människor till del, behövs eliter, vars löner ligger över genomsnittet och vars produktion riktas mot en liten, exklusiv skara. Och de Jouvenel ger ett enkelt, men poängfullt, exempel på den sociala nyttan med höga inkomster. Om man anser att Karl Marx' verksamhet varit betydelsefull för att förbättra arbetarklassens villkor världen över, måste man förstå att han inte kunnat skriva sina böcker eller formulera sina teorier utan det ekonomiska stöd som emanerade från Friedrich Engels' obeskattade företagsvinster!

Folket — allmogen — tycks i alla tider ha accepterat sociala eliter, ja t o m frivilligt försörjt dem, så länge man betraktat medlemmarna av eliterna såsom högre stående och så länge dessa återbördat folkets uppskattning genom olika former

av skådespel och underhållning. Detta faktum gällde för aristokratin, och gäller idag för artister av olika slag. Det paradoxala, visar de Jouvenel, är att kapitalistens inkomst och elitstatus — som till skillnad från t ex adelns uppkommit såsom en konsekvens av människors frivilliga avtal på marknaden — däremot betraktas med avsky och avund. En politisk filosofi som likt socialismen lyckas exploatera denna avund, kan också vinna folklig legitimitet åt inkomstutjämningsidealet.

de Jouvenel förnekar inte behovet av en beskattning som tillför resurser till svaga eller utsatta individer och grupper. Men, hävdar han, detta har inte varit syftet med den omfördelningspolitik som bedrivs i de moderna välfärdsstaterna. Att bara rika offentlig välfärdshjälp till vissa människor, strider ju mot omfördelningsivrarnas jämlikhetsfilosofi. Därför drivs utvecklingen dithän, att offentliga bidrag och subventioner omfattar alla inkomstagare och härigenom också måste betalas av alla. Vad som i Sverige kallas generell välfärdspolitik är försöket att på politisk väg förverkliga en fullständig likhet i inkomstfördelningen.

Att denna strävan inte drivits till sin spets, inte ens i Sovjetunionen, beror på att det även bland omfördelningsivrarna finns en förståelse för den gräns som sätts av att incitamenten till arbete och sparande — och därmed den materiella basen för fortsatt omfördelning — försvinner vid en totalt inkomstutjämnning.

Häri ligger också en förklaring till den stora skillnad i behandling som omfördelningspolitiken ger hushåll och familjer å den ena sidan och företag å den andra, resonerar författaren. Denna tydliggörs i skillnader i det skatteuttag som blir nöd-

vändigt för att hålla den gigantiska omfördelningsprocessen i gång. Privatinkomster diskrimineras i beskattningshänseende, jämfört med företagsvinster. de Jouvenel pekar på att familjer knappast tillåts göra avdrag för nödvändiga kostnader för barnomsorg eller utbildning, medan beskattning av nettobehållningen — efter avdrag för kostnader — anses som självklart när det gäller företag. Konsekvenserna av detta blir långtgående. Familjen, den institution som bär upp samhället och skänker det arbetskraft, skattebetalare och soldater, klarar inte själv sina välfärdsutgifter eller kostnader för utbildning. Någon annan måste gripa in. Fältet ligger således öppet för staten.

I själva verket är det övergripande målet med omfördelningsmekanismerna i välfärdsstaten inte att flytta tillgångar från rika till fattiga, utan att flytta makt från individen till staten. Det primära resultatet av decenniernas omfördelningspolitik är inte färre fattiga, anser de Jouvenel. I stället är det att maktöverföringen från individen till staten genererat en ny härskande klass i samhället, välfärdsbyråkraterna. De krav på jämlikhet i levnadsvillkor och konsumtion som omfördelningsförespråkarna ställt, har i verkligheten inte riktats mot ojämlikheten som sådan, utan mot att en viss grupp människor — de som nått framgång och rikedom på marknaden — varit mer ojämlika än andra.

Hela den omfördelnings- och jämlikhetsideologi som med några få undantag idag omhuldas av såväl socialdemokrater, socialliberaler som högerpartier, kan med andra ord avklädas till inget annat än en ideologisk maskering av ett utbyte av samhällseliter. Generell välfärdspolitik

och inkomstutjämning har inte tjänat något annat syfte än att bygga välfärdsbyråkratier och föda upp nya härskare i samhället. de Jouvenel avslutar sin framställning med en undran inför om detta är en utvecklingsprocess med andra ändamål och en väldigare omfattning än vad vi idag kan förstå.

Någon källförteckning finns inte i boken, men det är svårt att inte se parallellerna till sociologen Max Webers teorier om rationaliseringsprocessens konsekvenser och uttrycksformer. Dessutom har de Jouvenels elitperspektiv och tankar om ett nytt härskande skikt i samhället intressanta beröringspunkter med den kritik som under 70- och 80-talen riktats mot välfärdsstaten från vänster (se t ex den danske marxisten J S Dich), även om de Jouvenels utgångspunkt hela tiden är

omsorgen om det fria samhället, och inte någon förvirrad historiematerialism.

Betrand de Jouvenels bok är en mycket tankeväckande studie av den moderna välfärdsstatens etiska grundvalar, och de invändningar som ur etiskt perspektiv kan riktas mot den. Boken har ett särskilt läsvärde i dessa dagar, dels för att etiska resonemang så att säga ligger i tiden, men allra främst därför att den anknyter till den debatt som just nu förs i bl a Svensk Tidskrift, om en borgerlig välfärdspolitik som till sitt väsen skiljer sig från den socialdemokratiska. Kunde fler välfärdsdebattörer inom moderata samlingspartiet och borgerligheten ta sig tid att gå igenom de drygt 90 sidorna i de Jouvenels bok, tror jag att den välfärdspolitiska diskussionen skulle vitaliseras och fördjupas avsevärt.

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Än lever "jakobinerna"

Kan f d socialister efter den fria ekonomins seger tänkas hylla marknad och kontraktsrätt utan att i sitt hjärtas djup förstå eller uppskatta dessa ting? Kan en ny fanatism uppstå på basen av önskan att sprida dem som en feberbrand runt det klot som socialismen just lämnat?

Claes G Ryn: **The New Jacobins: Can Democracy Survive?** National Humanities Institute, Washington D C 1991

Allt detta är möjligt, svarar statsvetaren Claes G Ryn, svensk-amerikansk idédebattör och insiktsfull kritiker av amerikanskt folkstyre. Kravet på en friare ekonomi kan födas ur avund och egalitär "missionsanda", mer än ur önskan om bättre ekonomiska chanser i allmänhet, hävdar Ryn. Hans stridsskrift *The New Jacobins: Can Democracy Survive?* har i USA väckt visst rabalder. Inte minst för att den även kritiserar dem som under presidenterna Reagan och Bush lockats till övertro på vad kapitalismen och demokratin kan uppnå,